

ČESKÉ PŘEKLADY JESENINA A SOVĚTSKÁ IDEOLOGIE

STANISLAV RUBÁŠ

ABSTRACT

Dealing with a so far unknown part of Czech translation history, the paper uncovers traces of communist ideology in Czech translations of poems written by a Russian and Soviet poet Sergey Jesenin (1895–1925). First, it focuses on the Jesenin translations by Josef Hora (1891–1945), whose renderings of classical Russian verse have been and still are considered as canonical. Second, based on various translation-related facts, the article goes on presenting Jesenin as one of the politically and ideologically most controversial poets both in the Soviet Union and the former Czechoslovakia.

Key words: Sergey Jesenin, communist ideology, translation history

Jedním z vrcholů české překladové poezie 20. století je obsáhlý výbor *Slaměný měsíc*, zachycující dosud nejucelenější českou podobu Sergeje Jesenina (1895–1925). Na této knize, vydané v roce 1981 Lidovým nakladatelstvím s původními černobílými ilustracemi Vladimíra Komárka, se překladatelsky podíleli Luděk Kubišta, Karel Milota, Jiří Tauffer a především Jan Zábrana, který celý svazek také uspořádal. Pro Zábranu byl Jesenin básníkem ortelným. Už v roce 1948 si poznamenal:

Jesenina mám stále raději, čím víc jej znám. Myslím, že kdybych uměl všechny básně zpaměti, byl bych jimi úplně uřknut. Už několikrát jsem si všiml protimluvu v jeho díle. [...] ve své autobiografii na konci knihy říká, že stál cele na straně Října, se sedláckou úchylkou. Šla tehdy tato slova Jeseninovi od srdce? Nebo je napsal do svého vyznání jenom proto, aby sovětská vláda nesetřela jeho dílo z povrchu světa? Zdá se mi to pravděpodobné. Jesenin jako typický sedlák, milovník tklivého, starozákonného a začazeného žití ruského venkova, se musel dostat do rozporu s revolucí, která vlastně bořila, co on miloval. Je to slyšet z jeho básní. Sovětská revoluce vzala Jeseninovi předmět jeho básní, vzala mu jeho život a chtěla, aby žil nově, komunisticky. [...] Lze žít, ztratili-li jsme svůj život? „Nelze,“ zní Jeseninova odpověď v leningradském hotelu Angleterre v noci z 27. na 28. prosince 1925. (Zábrana 2001: 89)

Zábranův deníkový záznam, uzavřený odkazem k básníkově sebevraždě (Jesenin zemřel ve třiceti letech smrtí snad dobrovolnou, avšak nikdy ne skutečně objasněnou), v sugestivní zkratce načrtává obraz Jesenina jako básníka jistého ideového „protimluvu“.

Právě ten je, zdá se, klíčem k pochopení autora, který byl „tak spontánně čten a milován“ jako žádný jiný ruský básník (Zábrana 1981: 431).

Jesenin prorok jiné země

Nežli se čeští překladatelé v čele s Janem Zábranou propracovali k ideově poněkud rozporuplné, avšak v úhrnu věrohodné české podobě Sergeje Jesenina, byl u nás tento básník představován ve výběrech a interpretacích poznamenaných nezřídka určitou jednostranností či přímo tendenčností.

Čeští čtenáři mohli Jesenina začít poznávat v polovině dvacátých let díky překladům Josefa Hory a Bohumila Mathesia, kteří k nám uvedli Jeseninovy verše o novém, sovětském Rusku. První český výběr z Jesenina vyšel v roce 1926. Nese příznačný název *O Rusku a revoluci*, převzatý z jedné z básnickových raných sbírek. Ve výběru druhém, vydaném v roce 1927 pod názvem *Jiná země*, je básník ve stejném duchu představen Horovými slovy jako „jeden z těch, jež vyzvedla revoluce“ (Hora 1927: 102).

Jiná země neboli „Inonia“. Tak zní český titul úvodní básně souboru, napodobující Jeseninovo autorské slovo „Инония“, odvozené z ruského „иной“ neboli „jiný“. Na počátku uvedené básně Jesenin sám sebe nazývá „prorokem“ a postupně své verše graduje až k tomuto kazatelsky nepochybujícímu zvolání:

[...]
Кто-то с новой верой,
Без креста и мук,
Натянул на небе
Радугу, как лук.
Радуйся, Сионе,
Проливай свой свет!
Новый в небосклоне
Вызрел Назарет.
Новый на кобыле
Едет к миру Спас.
Наша вера – в силе.
Наша правда – в нас!
(*Jesenin* 1986: 137)

[...]
Kdosi s novou vírou
bez kříže a muk
napjal přes nebesa
duhu jak luk.
Raduj se, Sione,
osvětluj svět!
Nový po nebeskloně
stoupá Nazaret.
Nový na oslátku
Spasitel jede zas.
Naše víra – v síle.
Naše pravda – v nás.
(*Jesenin* 1927: 16–17)

Jeseninova „Inonia“, datovaná lednem 1918, byla Horovi nejspíš přímým podnětem k sepsání vlastní agitační básně s názvem „Leninia“, poprvé zveřejněné v lednu 1924 v českém levicovém tisku a ještě v sedmdesátých letech šířené prostřednictvím gramofonových desek, na nichž vydavatelství Supraphon zaznamenalo tuto Horovu oslavu sovětského Ruska v podání herečky Jiřiny Švorcové. Její recitační výkon je dodnes působivou ukázkou hlubokého přesvědčení o zjevené pravdě, která svého času kynula lidstvu od Východu.¹⁷ A Horovy verše samotné jsou pak zřejmě vůbec prvním básnickým ohlasem Jesenina u nás:

¹⁷ Viz vinylové desky Supraphonu nazvané *Leninia 2* (1973) a *Zasloužila umělkyně Jiřina Švorcová – portrét herečky* (1979).

Lodi jdou, stroje jdou,
rotačka, film a vlak,
ulice do prsou
bije nás jako pták,
jak vítr.

Stroje jdou, lidé jdou,
pověz, kam plujeme?
Nohy jdou, světla žhnou,
svět se hnul, plujeme,
pověz kam?

Květ s keře utrhni,
rozluč se s vlastní svou,
smutný zrak odvrhni,
lodi jdou, stroje jdou
do Leninie.

Pracuje loď a stroj,
srdce jak hrom bije.
Staletý stesk a boj
vede nás za ruku
do Leninie.

Kde jsi, Leninia?
Kde květ, jenž voní všem?
Rodička Maria
laskavým úsměvem
kde všechny uvítá?

Srdce mé, ty to víš,
lásko má, ty to víš,
práce má, jdi s nimi
v nového světa říši,
do Leninie.

(Hora 1955: 86–87)¹⁸

Místopisným pojmenováním „Leninia“, evokujícím vůdce světového proletariátu, mariánským motivem „rodičky Marie“, odkazujícím k tradičnímu pravoslavnému označení Panny Marie jako „bohorodičky“, a temporytmem veršů, připomínajícím skandování hesel na dělnické manifestaci, se Horovy verše zřetelně hlásí k Jeseninovi proroku jiné země. Mluvíci Jeseninovy „Inonie“ je ovšem útočný rétor, který vykřikuje, že Bohu „vyškube bradu“ a lid zbaví „kňouravé víry“ (Jesenin 1927: 8–9), a jeho náboženské obrazy a odkazy slouží – na rozdíl od Horovy nadějeplné vize – k ostrým proticírkevním výpadům, hraničícím s dobově podmíněným fanatismem:

Не усташуся гибели,
Ни копий, ни стрел дождей —
Так говорил по Библии
Пророк Есенин Сергей.
Время мое припело,
Не страшен мне лязг кнута.
Тело, Христово тело,
Выплываю изо рта.
Не хочу воспрять спасения
Через муки его и крест:
Я иное постиг учение
Прободающих вечность звезд.
(Jesenin 1986: 131–132)

Neobávám se zhouby,
ran kopí, ni lijavce střel.
Tak biblickými slovy
prorok Jesenin děl.
Nadešla hodina moje,
kdy knuty mě neleká svist.
Tělo, Kristovo tělo
vyplivnu, nechci ho jíst.
Nechci, by dovedla k spáse
mě jeho muka a kříž.
K jinaké dospěl jsem krásě
hvězd, protknuvších věčnosti výš.
(Jesenin 1927: 7)

Zatímco ve druhé polovině dvacátých let konvenoval Horovi Jesenin prorok, v souboru Horových překladů z Jesenina a Pasternaka, vydaném v roce 1947, tedy už po Horově smrti, je protináboženská póza autora „Inonie“ nápadně zmírněna. Sledujme tento posun

¹⁸ Verš „srdce jak *strom* bije“ opravujeme po smyslu na „srdce jak *hrom* bije“.

na dvou Horových variantách týchž veršů, z nichž první je datována rokem 1927 a druhá rokem 1947 (Novotný 1947: 167):

(1)

Тело, Христово тело, Выплываю из рта.	Tělo, Kristovo tělo vyplivnu, nechci ho jít.	Tělo, Kristovo tělo, jak se stromu list.
--	---	---

(2)

Даже богу я выщиплю бороду Оскалом моих зубов. Ухвачу его за гриву белую И скажу ему голосом вьюг	Jak, Bože, ti vyškebám bradu, jak se v ni zakousnu! Chycen mnou za bílou hřívu hlas dunivý zaslechne Bůh	Jak vyškebám starcovu bradu, jak se v ni zakousnu! Dunivý hlas nových časů zaslechne nahoře Bůh
--	---	---

(3)

Ныне ж бури воловьим голосом Я кричу, сняв с Христа штаны (<i>Jesenin</i> 1986: 132–133)	I křičím, jak bučící bouře hlasy, kalhoty Kristovi sňav dnes (<i>Jesenin</i> 1927: 7–10)	I křičím, jak bučící bouře hlasy, odstrojiv nebe dnes (<i>Hora</i> 1947: 11–15)
---	---	---

Horova překladatelská řešení z roku 1927 jsou namnoze přesným zachycením toho, co Jesenin skutečně říká – na rozdíl od řešení pozdějších, jež se uchylují buď ke zjevnému lyrizování a patosu („Kristovo tělo, jak se stromu list“ místo „Kristovo tělo vyplivnu, nechci ho jít“; „dunivý hlas nových časů zaslechne nahoře Bůh“ místo „chycen mnou za bílou hřívu hlas dunivý zaslechne Bůh“), nebo opisují přímé zmínky o Bohu a Kristu obecnějším pojmenováním („vyškebám starcovu bradu“ místo „jak, Bože, ti vyškebám bradu“; „odstrojiv nebe dnes“ místo „kalhoty Kristovi sňav dnes“). Dnes už stěží zjistíme, co Horu přimělo provést všechny citované změny, které tlumí Jeseninovy protináboženské výpady. Snad si ve své víře v sovětský režim přál, aby Jesenin v češtině lépe zapadl do obrazu spravedlivého proroka sovětské země – do obrazu Horou samým budovaného a upevňovaného. Tím ovšem překladatelské retušování ruského básníka u nás nekončí.

Horova prosovětská interpretace

Součástí jeseninovského výboru *Jiná země* z roku 1927 je také Horův překlad „Anny Sněginové“ (podle staršího úzu pojmenované „Anna Sněgina“), nejproslulejší Jeseninovy poemy, napsané v letech 1924 až 1925. Tento překlad byl později přetištěn ještě několikrát. V roce 1972 se objevil dokonce jako samostatná knížka s doslovem Jana Zábřany, výstižně nadepsaným „Básnická povídka o lásce a revoluci“ (Zábřana 1989a: 73–78):

I Horův překlad vznikl – analogicky s originálem – v několika málo dnech, doslova jedním dechem, a jde o svrchovaný básnický text, plný emocionality, svěžesti a jemného mělosu, text dnes už stejně klasický jako Čapkovi Francouzi, Fischerův Villon, Hořejšího Corbière či Saudkovy *Růže ran*, text, který patří ke skvostům české překladové poezie našeho věku. Pokud vím, nebyl tento překlad dosud odborně hodnocen a detailně rozebírán; čtenáři si

jej však zamilovali a přijali jej za svůj. Dnes zprostředkovává poznání ruského básníka už třetí české generaci a o jeho oblíbenosti i skutečnosti, že v této knížce vychází posedmé. (Zábrana 1989a: 77)

Zábrana dále konstatuje, že Hora, třebaže prosazoval už nový přístup k literárnímu překladu, byl zčásti ještě pod vlivem starší překladatelské praxe. Proto jeho „Anna Sněgina“ obsahuje rusismy typu „selo“ (= vesnice), „šuba“ (= kožich) nebo „senoval“ (= seník), v duchu přesvědčení, „že jim u nás čtenář bude pravděpodobně rozumět“, a drží se „zákonů stavby ruské věty víc, než se dnešnímu českému čtenáři a překladateli zdá únosné“ (Zábrana 1989a: 77–78). Kromě těchto a podobných „mateřských znamének doby svého vzniku“ (Zábrana 1989a: 78) však Zábrana Horův překlad nepodrobil hlubší kritice. Ta by se totiž nutně musela dotknout Horova zkresleného, prosovětského čtení ruské předlohy, což by v Československu počátku sedmdesátých let bylo – v oficiálním doslovu – zcela nepřijatelné.

Na konci druhé části Jeseninovy poemy, pojednávající mimo jiné o bolševickém převratu roku 1917, debatují ruští muži ze zapadlé, zpustlé vsi Krijuša, shromáždění na zápraží u místního „kořaly a rváče“ Prona Ogloblina, s mladíkem Serjožou, Jeseninovým alter egem. První česká verze je Horova, druhá pochází od Miroslava Staňka:

«[...]» Скажи: Отойдут ли клестьянам Без выкупа пашни господ?	[...]» Pověz: Dostanou bez výkupu šlechtickou půdu sedláci?	»[...]» Mluv: Případnou nám panská pole bez výkupů a placení?
Кричат нам, Что землю не троньте, Еще не настал, мол, миг. За что же тогда на фронте	Na pole nesahejte, křičí, ještě prý není na to čas. Proč tedy vojna je? Proč fičí	Řvou: Nechte půdu na pokoji! Nenastal ještě pravý čas. Proč potom pořád máme v boji
Мы губим себя и других?»	na frontě kulky kolem nás?	druhým i sobě lámat vaz?«
И каждый с улыбкой угрюмой Смотрел мне в лицо и в глаза,	A s vážným úsměvem mi všci hleděli do očí a v líc.	A každý trpce, vyčítavě mým pohledům se díval vstříc.
А я, отягченный думой, Не мог ничего сказать. Дрожали, качались ступени,	Já však v dumách se propadávající jim nemoh odpovědět nic. Jen vím, jak oči se jim chvěly	Já těžké myšlenky měl v hlavě a neměl co jim na to říct. Pod nohama jsem cítil chvění
Но помню Под звон головы: «Скажи, Кто такое Ленин?» Я тихо ответил: «Он — вы». (Jesenin 1986: 357)	a hlas jakoby z dálavy se rozzněl: – Pověz, kdo je Lenin? – Lenin kdo je? Lenin jste vy! (Hora 1927: 67–68)	a hukot stoupal do hlavy. „Řekni nám, nevíš, kdo je Lenin?“ Tiše jsem odpověděl: „Vy.“ (Jesenin 1995: 41–43)

Máme před sebou na svou dobu neslýchaně provokativní portrét vůdce světového proletariátu. Co totiž Jesenin myslí oním „Lenin jste vy“? Alexej Pechtěrev v předmluvě ke Staňkovu překladu „Anny Sněginové“ odpovídá velmi výstižně:

„Z mnohočetné masy „nerozumného lidu“ se na pozadí hádanic o grunty statkářů, s komparesem „zlodějské bandy“, vyděluje Pron Ogloblin, darebák a hrubián připravený ustavit „na vsi okamžitě / ... první komunu“. [...] Přes určité básnickovy sympatie k Pronovi si nelze nevsimnout, že je v poemě podán právě jako *kořala, rváč už napohled*, schopný *hup a šup* „s nima zatřást“ – postavit všechny ke zdi. [...] V „Anně Sněginové“ Jesenin, zdá se, shrnul a završil své úvahy o revoluci a ruském *mužikovi*. O mužikovi, který nevybudoval zem Inonii, jak básník sníval, ale stvořil „zemi ničemů“ tam, kde bývala stará Rus. (Pechtěrev 1995: 5–6)

Ve světle tohoto výkladu je zjevné, že Hora v „Anně Sněginové“ – na rozdíl od Staňka – zcela pomínil hrozbu, která z Jeseninových veršů číší.¹⁹ Když měl hrdina poemy zodpovědět otázku ruských mužiků, proč ještě nenastala chvíle pro zabrání „panské půdy“ (пашни господ) a kvůli čemu se tedy v zemi vede občanská válka, nejenže „nedokázal nic říct“ (не мог ничего сказать), ale navíc „měl hlavu plnou tíživých myšlenek“ (отягченный думой). Hrdinovu těžkou hlavu Hora nahradil hlubokým zamyšlením („v dumách se propadávající“), načež slova „co znamená Lenin?“ (что такое Ленин?) doprovodil vizionářsky vytrženým komentářem: „Hlas jakoby z dálavy se rozzněl.“ Jesenin nicméně vzpomíná, že otázku ruských mužiků vnímal „s hučením v hlavě“ (под звон головы). A dále: zatímco ruský básník podtrhuje zlověstné napětí celého výjevu konstatováním „schody [na zápraží] se chvěly a houपालy“ (дрожали, качались ступени), Hora prohlašuje – „oči se jim chvěly“. Rolníci s rozechvělýma očima a hlasem znějícím jakoby z dálavy? Nepřipomíná to spíše davové scény, které známe z budovatelských filmů?

Uvedené Horovy překladatelské posuny se vzhledem k vývoji Jeseninových postojů k sovětskému režimu jeví navíc jako anachronismus. Jestliže totiž Hora Jeseninovu poemu, pojednávající mimo jiné o epose sovětského válečného komunismu (1918–1921), vydává za „rozkošné idylické epos“ (Hora 1927: 95), je víc než evidentní, že mu jaksi unikla proměna, kterou Jesenin v porevolučním Rusku prodělal. Jeden z našich nejlepších, významově i formálně věrných překladatelů Puškina, Lermontova, Pasternaka a dalších ruských básníků byl v případě Jesenina, zdá se, dezorientován jistou ideovou slepotou.

Český Jesenin: léta třicátá až sedmdesátá

V roce 1931 u nás vyšla další knížka Jeseninových veršů, doplněná opět Horovým doslovem z roku 1927. Tento nový výbor uspořádala a přeložila Marie Marčanová. Její překlady Jesenina hodnotí rusista Jiří Franěk jako „daleko hudebnější a plynulejší“ než překlady Mathesiový, které se mu naopak „jeví nelibozvučné, místy až kostrbaté“.

¹⁹ Z Pechtěrevovy interpretace vychází rovněž podrobná analýza Horova překladu „Anny Sněginové“ z pera rusisty Oldřicha Richtera, dospívající k podobným závěrům jako tento rozbor (Richterek 1999: 91–95).

V načrtnutém srovnání pak Franěk dospívá k tomuto závěru: „Překlady Mathesiovy spolupracovnice Marie Marčanové [...] řekly více o Jeseninově poezii, Mathesius řekl více o tehdejší Sovětském svazu.“ (Franěk 1975: 332)

Ve čtyřicátých letech vyšel český výbor z Jeseninovy lyriky a epiky *Modravá Rus*, poprvé v roce 1940 v překladech Horových, Mathesiových a Marčanové a poté znovu v rozšířené podobě v roce 1947, kdy se jako překladatel Jesenina představil rovněž Emanuel Frynta a Jiří Víška (ten však už *in memoriam*, neboť v roce 1942 zahynul v koncentračním táboře Mauthausen). Vzhledem k dalšímu vývoji českých podob Jesenina stojí za připomenutí, že díky *Modravé Rusi* začal ruského básníka překládat také šestnáctiletý Jan Zábřana, jak vyplývá ze záznamů dochovaných v jeho pozůstalosti:

[...] porůznu a v náčrtech jsem se pokoušel některé [Jeseninovy] básně nebo i jednotlivé sloky přeložit už od roku 1947, kdy jsem o Vánocích v zasněženém humpoleckém domě prvně četl *Modravou Rus* (zážitek obdobný jen snad s Fikarovým *Samotínem*), ale tehdy jsem neuměl rusky a neměl originály.²⁰

V letech padesátých pak na básníka „modravé Rusi“ zaměřil svou ideově bdělou pozornost také spisovatel Josef Kainar. V roce 1953 otiskl báseň „Jesenin“. Vykresluje v ní podzimní krajinu, kde „zas hoří jeřáby do krve“ a připomínají „daleký ohník“, zmiňuje Jeseninovu „světlou kadeř do očí“ a „chuligánskou čapku“ a poté líčí jakousi dávnou lásku, kterou prý po vzoru Jesenina miloval „falešnou falší“ a „krutou melancholií“, načež prožil její zlý konec, aby nakonec po letech zkonstatoval:

A dodneška,
když ohník v polích dýmá,
já na smrt nerad potkávám
Sergeje Jesenina.
(Kainar 1953: 45–46)

Jan Zábřana, který se postupně vypracoval v našeho nejvýraznějšího jeseninovského překladatele, zmíněnou Kainarovu báseň komentuje v deníkovém záznamu z roku 1980:

Ohník. Tohle slovo, nejspíš moravismus, poněvadž je z dětství neznám, použil v roce 1953 Josef Kainar v *Českém snu* v básni „Jesenin“, která byla jedním z menších svinstev v téhle knize stalinistických velesvinstev. Použil ho v té jediné básni (servilním pamfletku v duchu tehdy oficiální linie) dokonce třikrát. [...] Ta báseň byla tehdy nejen svinská, ale i kádrovácky škodlivá: nebýt toho, že se oficiální vítěz z Velké Země začal po Stalinově smrti obracet, mohla znamenat, že Jesenin má i u nás utrum s vydáváním na hezky dlouho. Naštěstí v těch letech šlo všechno rychle za sebou, ráz na ráz: už rok po vydání té krivárny se začal (díky Fikarovi a pod jeho patronátem) připravovat první výbor z Jesenina po roce 1948, který pak – po roce 1955 – také vyšel a kde jsem měl vůbec první knižně tištěné překlady. Kdykoli jsem si ale za toho víc než čtvrt století na tuhle Kainarovu přechoť vzpomněl, vždycky mi bylo na zblití. Když jsem teď letos v lednu, únoru a březnu ke svým starším překladům z Jesenina přiděloval nové, v překladu „Chuligánovy zpovědi“ jsem Kainarovi to slovo – ten *ohník* – vrátil. Rozpomněl jsem se na ně v kontextu, do něhož přesně, i rytmicky, zapadlo.

²⁰ Záznam pochází ze soukromého archivu Jana Zábřany, spravovaného jeho ženou Marií Zábranovou.

A měl jsem malou chvíli štěstí u srdce: jako bych někomu vrátil pár facek po sedmadvaceti letech. S pocitem úlevy a vyrovnaného dluhu. (Zábrana 2001: 742)

Jeseninovský výbor z roku 1955, o němž je řeč v předchozím úryvku, nese název *Básně*. Kromě Zábrany tu ve výčtu překladatelů opět najdeme jméno Hory, Mathesia, Marčanové, Frynty a Víška a nově také Zdenky Bergrové a Ladislava Fikara. Sám Zábrana zhodnotil tento soubor veršů v roce 1964 těmito slovy: „[...] přestože do knihy nemohly být ještě zařazeny některé ‚sporné‘ básně (například *Černý muž*) – přece jen je to nejúplněnější jeseninovský soubor u nás“ (Zábrana 1989b: 26).

Uvedený svazek obsahuje ideově tendenční, avšak informačně hutný doslov z pera literárního historika Josefa Rumlera, který měl zřejmě – jak vyplývá z dobové nakladatelské praxe – celou knihu ideově zaštitit.²¹ V případě věhlasného „básníka skandalisty“, jehož tvorba upadla v době Stalinovy hrůzovlády v nemilost mimo jiné proto, že jeho verše měl v oblibě „zrádce vlasti“ Lev Trockij, nebylo poskytnutí takové záštity právě snadné. „Serjožko, Serjožko, já mám z tebe strach!“ stýskal si prý v Zábranově přítomnosti opatrnický Rumler při přípravě zmíněného jeseninovského výboru.²² Není divu. Politická třaskavost Jeseninovy osobnosti byla u nás v polovině padesátých let víc než zjevná. V doslovu ke staronovému českému Jeseninovi proto Rumler chválí Horu, Mathesia a Marčanovou zejména za „vhodný“ výběr jimi přeložených básní:

Když se znovu probíráme těmito průkopnickými překlady, s uspokojením vidíme, jak již také bylo správně řečeno, že nás Čechy upoutávalo v Jeseninově poesii především to, co v ní bylo sovětského, ale naprosto ne dekadentní nálady, kterými Jesenin vzbuzoval zájem například u některých francouzských literátů. A mluvili se o vlivu „jeseninštiny“, neměla na nás Čechy opravdu žádný vliv a není náhodou, že jsme si u nás tenkrát nepřeložili téměř ani řádku z veršů poplatných chuligánství. (Rumler 1955: 339)

„Dekadentní nálady“ a „chuligánství“ neboli „jeseninština“ byly zjevně tím, co na ruském básníkově u nás vadilo už Kainarovi. Rumlerem připravený výbor ovšem přes veškerou navenek deklarovanou ideovou „pokrokovost“ našeho vztahu k Jeseninovi obsahuje řadu básní, které se do čistě prosovětské škatulky tak docela nevejdou, což mu dodnes slouží ke cti.

V letech šedesátých vyšly Jeseninovy verše v českých překladech porůznu v několika antologiích a v roce 1964 rovněž jako samostatný výbor s názvem *Lyrika*, pod nímž jsou coby překladatelé podepsáni Fikar, Frynta, Hora, Marčanová, Mathesius, Taufer, Víška a Zábrana. Součástí této knihy je i Zábranův doslov, později přetištěný (stejně jako další Zábranovy jeseninovské a jiné literární eseje) v souboru *Potkat básníka*. Také Zábrana si všímá „nebezpečí“ zvaného „jeseninština“:

Za čtyřicet let od Jeseninovy smrti změnil se několikrát vztah k jeho dílu i v Sovětském svazu. Po básníkově sebevraždě se houfně začalo psát o nebezpečí „jeseninštiny“ [...]. Do

²¹ Viz například svědectví Františka Fröhliche (2012: 109): „Do zvláštní kategorie spadaly takové překladové tituly, které se do edičního plánu dostávaly jen s potížemi. Pak se někdy dospělo k názoru, že by knihu měl ‚zaštitit‘ předmluvou někdo, kdo je pokud možno v komunistické straně.“

²² Citováno na základě osobního svědectví Marie Zábranové.

výslovné nemilosti se Jeseninova poezie dostala až v letech vrcholícího kultu osobnosti: z učebnic literatury zmizelo i básníkové jméno a zůstalo jen v nejpodrobnějších antologiích ruské sovětské poezie [...]. S touto pštroší politikou skoncoval až rok 1956. [...] U nás byl vztah k Jeseninovi méně proměnlivý. [...] Pro českého intelektuála z dvacátých a třicátých let měla Jeseninova poezie (kromě zcela nové lyrické jímavosti, která působila jako zjevení) i tu přitažlivost, že nepřinášela výsledek ukončeného procesu, ale že se přímo v ní odehrával konflikt, jemuž stranil a jehož chtěl být svědkem: zápasu staré Rusi [...] s revolučním Ruskem sovětským. [...] Teprve v padesátých letech je u nás tento vžitý Jesenin nahrazen „úpadkovým“ Jeseninem zcela podle směrnic sovětské kritiky [...]. (Zábrana 1989b: 24–25)

Jestliže v normalizačních letech sedmdesátých byl u nás v kurzu Jesenin „neúpadkový“, zachycující svůj stesk po „staré Rusi“, je to především zásluhou Jana Zábrany. Během necelého jednoho desetiletí tehdy vyšlo pět různých českých výborů z Jeseninovy poezie, z nichž tři uspořádal a přeložil právě Zábrana. Tuto pozoruhodnou sérii jeseninovských výborů zahájilo kolibří vydání sbírky *Perské lásky* (1971) v překladu Václava Daňka, po němž následovaly překlady Zábrany v knihách *Luna z jantaru* (1973), *Oheň jeřabin* (1975) a *Zvony v trávě* (1975), obsahující také překlady Daňkovy, Fryntovy a Tauferovy, načež vyšla sbírka *Za píseň život jsem vyměnil* (1979), kam její pořadatel Jiří Žáček zařadil překlady Bergrové, Fryntovy, Horovy, Marčanové, Mathesiový, Tauferovy a Viškovy. Českou jeseninovskou žeň let sedmdesátých navíc doplnily dvě antologie: *Zpěvy modravé Rusi* (1975) s rusistickými překlady Mathesiovými a *Klíč k pokladu* s rusistickými překlady Jiřího Višky (1976). Posledně jmenovaný knižní titul je opatřen Zábranovým doslovem, věnovaným mladému, talentovanému překladateli, jehož život přervala druhá světová válka.

Překlady bez čtenářů

Usilování o českou podobu Jesenina, které začalo v roce 1926 Horovými a Mathesiovými překlady osmnácti básní, dosáhlo svého vrcholu v roce 1981 vydáním Zábrana jeseninovského výboru *Slaměný měsíc*, obsahujícího sto devatenáct lyrických básní, šest poem a dvě básnická dramata, přičemž některé z těchto textů byly do češtiny přeloženy vůbec poprvé, nebo se tu objevily v novém překladu (například poema „Anna Sněginová“, kterou tehdy nově přeložil Luděk Kubišta) a bez mrzačících ideologických ohledů:

Přítomný výbor chce rozšířit poznání básníkovy díla. Kromě velkého výběru z lyriky, zahrnujícího několik úplných básnických cyklů (*Chuligánova zpověď*; *Krčemná Moskva*; *Perské motivy*; *Oheň jeřabin*), přináší poprvé početnější ukázky tvorby z básníkovy imažinistického období, které jsou mimořádně závažné z hlediska pochopení kontinuity Jesenina vývoje, ale především – v Čechách vůbec poprvé – obě Jeseninovy dramatické básně (*Pugačov* a rozsáhlý fragment nedokončené *Země ničemů*), jejichž dosavadní nedostupnost v českém znění naši představu o Jeseninovi značně zužovala. (Zábrana 1981: 440)

Po prvních překladech Mathesiových a zvláště pak Horových, vytvořených s kanonizujícím mistrovstvím, avšak zčásti zaměřených prosovětsky jak výběrem, tak také interpretačně, po básnický zdařilých překladech Marčanové a souběžně s překlady Viškovými, Fryntovými, Bergrové, Fikarovými, Tauferovými, Daňkovými, Kubištovými, Milotovými

a nejnověji také Staňkovými, z nichž některým věnovali soustavnější kritickou pozornost Olga Uličná (Uličná 1973: 103–118; Uličná 1987: 179–202) a především Oldřich Richterek (Richterek 1999: 80–128), k nám Sergej Jesenin (od roku 1955) byl a je uváděn zejména v převodech Jana Zábrany,²³ jejichž nesporné kvality, zmíněné už v recenzi Olgy Uličné (Uličná 1984: 208–210), jsme se pokusili doložit v samostatné studii s názvem „Zábranův Jesenin“ (Rubáš 2018: 130–147).

Nehledě na nebývalé množství a často i ryzí básnickost českých překladů z Jesenina se právě tento ruský autor u nás, bohužel, stal autorem bez čtenářů. Třebaže tu jeho verše stále vycházejí, nikdo o ně nejeví v podstatě žádný hlubší zájem. Je samozřejmě možné, že čas Jeseninovy poezie už minul, přinejmenším v naší zemi. České podoby Jesenina, které ve 20. století prošly vskutku nemalým vývojem, však dávají jistou naději, že poezie tohoto kdysi tak spontánně milovaného básníka u nás jednou bude zase znovu objevena a čtena.

BIBLIOGRAFIE

- Franěk, Jiří (1975) 'Umění poezie a technika překladu', in Bohumil Mathesius, *Zpěvy modravé Rusi*, Praha: Melantrich, 328–335.
- Fröhlich, František (2012) 'Jistých posvátných krav bylo nutno dbát i v dosloveci', in Stanislav Rubáš (ed.), *Slovo za slovem. S překladateli o překládání*, Praha: Academia, 95–111.
- Hora, Josef (1927) 'Jesenin, básník a člověk', in Sergej Jesenin, *Jiná země*, Praha: Alois Srdce, 95–102.
- Hora, Josef (1947) *Jesenin a Pasternak*, Praha: František Borový.
- Hora, Josef (1955) *Básně*, Praha: Československý spisovatel.
- Jesenin, Sergej (1927) *Jiná země*, Praha: Alois Srdce.
- Jesenin, Sergej (1986) *Stichotvorenija i poemy*, Leningrad: Sovetskij pisatel.
- Jesenin, Sergej (1995) *Anna Sněginová*, přel. Miroslav Staněk, Praha: Ruské středisko vědy a kultury v Praze.
- Kainar, Josef (1953) *Český sen*, Praha: Československý spisovatel.
- Novotný, Miloslav (1947) 'Ediční poznámka', in Josef Hora, *Jesenin a Pasternak*, Praha: František Borový, 167.
- Pechtěrev, Alexej (1995) 'Několik poznámek k poémě Sergeje Jesenina „Anna Sněginová“', in Sergej Jesenin, *Anna Sněginová*, Praha: Ruské středisko vědy a kultury v Praze, 5–9.
- Richterek, Oldřich (1999) 'K překladatelské interpretaci poezie Sergeje Jesenina', in Oldřich Richterek, *Dialog kultur v uměleckém překladu: příspěvek k česko-ruským kulturním vztahům*, Hradec Králové: MAFY, 80–128.
- Rubáš, Stanislav (2018) 'Zábranův Jesenin', in Eva Kalivodová, Petr Eliáš (eds.), *Jan Zábrana: básník, překladatel, čtenář*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 130–147.
- Rumler, Josef (1955) 'K novému českému výboru', in Sergej Jesenin, *Básně*, Praha: Československý spisovatel, 329–342.
- Uličná, Olga (1973) 'Sovětská poezie v překladech V. Daňka', in *Bulletin ruského jazyka a literatury XVII*, Praha: Univerzita Karlova, 103–118.
- Uličná, Olga (1984) 'Jesenin v novém českém překladu', *Československá rusistika XXIX*(5): 208–210.
- Uličná, Olga (1987) 'Sergej Jesenin v českých překladech', in *Bulletin ruského jazyka a literatury XXVIII*, Praha: Univerzita Karlova, 179–202.
- Zábrana, Jan (1981) 'Doslov', in Sergej Jesenin, *Slaměný měsíc*, přel. Luděk Kubišta, Karel Milota, Jiří Taufer a Jan Zábrana, Praha: Lidové nakladatelství, 431–440.

---

²³ Z posledních českých výborů Jeseninovy poezie v překladech Jana Zábrany můžeme jmenovat sbírku *Nářek harmoniky*, vydanou nakladatelstvím BB art v roce 2002, a reedici Zábranových jeseninovských překladů, kterou vydalo nakladatelství Garamond v roce 2016 pod staronovým titulem *Slaměný měsíc*.

- Zábrana, Jan (1989a) 'Básnická povídka o lásce a revoluci', in Týž, *Potkat básníka. Eseje a úvahy*, Praha: Odeon, 73–78.
- Zábrana, Jan (1989b) 'Jesenin', in Týž, *Potkat básníka. Eseje a úvahy*, Praha: Odeon, 24–42.
- Zábrana, Jan (2001) *Celý život. Výbor z deníků 1948/1984*. Praha: Torst.

РЕЗЮМЕ

Исходя из анализа есенинских переводов чешского поэта-русиста Йосифа Горы (1891–1945), автор статьи показывает, как коммунистическая идеология повлияла на чешскую рецепцию русского и советского писателя Сергея Есенина (1895–1925), принадлежащего к самым поэтически одаренным, но заодно политически противоречивым из русскоязычных поэтов XX-ого века. Идеологизированный образ Есенина, сложившийся в Советской России уже при жизни поэта и заключающийся в его хулиганстве, упадочных настроениях или, короче говоря, в так называемой «есенинщине», отразился также в том, что есенинские стихи подбирались для перевода в бывшей социалистической Чехословакии довольно тенденциозно. Целостный и верный переводческий портрет Есенина как поэта удалось в нашей стране создать всего лишь во второй половине XX-ого века – именно благодаря чешскому переводчику Яну Заброне (1931–1984).

PhDr. Stanislav Rubáš, Ph.D.

*Ústav translatologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha
stan.rubas@gmail.com*